

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Suomen luonnonsuojeluliiton mielestä demokratiaohjelma on tarpeellinen ja siinä on paljon hyviä toimenpiteitä.

Ohjelma on toki varsin hallinto-, valtio- ja vaalikeskeinen, mutta kansanvaltaisuutta pitää toki puolustaa niissäkin.

Toisaalta huomattakoon demokraattisten istutuutioiden meneillään olevat muutokset:

1) Valtiontalouden leikkaukset ja sote-uudistus ovat johtaneet valtion "vetäytymiseen" tai "pienenemiseen" monella alalla ja alueella (eurot, htkk, toimipaikat jne.).

2) Tämä hallinnon pieneneminen johtaa myös sen sulkeutumiseen. Prosesseja ns. sujuvoitetaan, tehdään kiirehtimisasetuksia ja poikkeusmenettelyjä. Kansalaisten kuuntelijat vähenevät ministerien esikunnista virkamiehiin. Monien asioiden päälle on laskeutunut tämän hallituksen aikana taas "bysanttilainen hämärä", jollaiseksi yksi takavuosien pohjoismainen valtio-opin oppikirjan kirjoittaja Suomea kuvasi.

3) Myös kuntien tehtävät ja toiminkakenttä ovat kaventuneet. Yhden huomioitsijan mukaan niille olisi jäänyt enää "laulu ja leikki", mutta on siellä vielä kaavoitus yms.

4) Tulee nähtäväksi kuinka paljon rahoitusongelmiensa kanssa painivilla hyvinvointialueilla on todellista päätösvaltaa ja liikkumatilaa. (Tämän asian seuranta onkin yhtenä toimenpiteenä ohjelmassa).

- Näiden muutosten takia koko demokratian kenttä on kapenemassa. Tämä on syvällisin demokratiakentän muutos, mutta tätä ei taustaselvitys ja luonnos oikein tunnista.

Nämä systeemiset muutokset korostavat myös muiden toimijoiden kuin hallinnon ja laajemman demokratianäkemyksen merkitystä:

- Kansalaisjärjestöille hallitus teki strategian. Kuitenkin niiden tukien leikkaukset, väestöllinen muutos ja trendi siirtyä järjestäytyneestä kansalaisjärjestötoiminnasta "nomadiseen" kevytaktivismiin heikentävät kansalaisyhteiskuntaa niiltä osin. Lisäksi hallinto ei pyydä järjestöjä työryhmiin entisellä tavalla ja jopa pimittää lausuntopyyntöjä niiltä (esim. tuulivoiman linnustovaikutuksista kysyttiin kaikilta muilta kuin ympäristöjärjestöiltä).

- Myös talouden merkitys politiikkaan verrattuna kasvaa entisestään. kun julkinen valta supistuu. Eurojen ja BKT %:n kannalta talouselämän valta on suurempi kuin esimerkiksi eduskunnalla. Siksi keskustelua yritysten yhteiskuntavastuusta tulee lisätä.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

Vaikka äänestäminen ei ole riittävä osallistumisen muoto ja historia osoittaa että tyranniaan päästään äänestämälläkin, sitä tulee vaalia.

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

On todella tärkeää vahvistaa uskoa laillisiin vaikuttamismenetelmiin ja erityisesti nuorten ja syrjäytyvien ryhmien parissa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,**
- **äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,**
- **kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,**
- **yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.**

Luonnonsuojeluliitto on ollut mukana tietoisuuden lisäämisen ja äänestysaktiivisuuden lisäämiskampanjoissa EU-vaaleissa, ja tämä on yksi keino millä järjestöt voivat kantaa kortensa kekoon.

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

"Minkä nuorena oppii, sen vanhana taitaa." Äänestämisestä kannattaa tehdä hyvä tapa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,
- lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.

Myös järjestötoiminta opettaa kansanvaltaan, ja sitä kannattaa vaalia.

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

Lapset ja nuoret ovat tämän strategian painopiste, ja se on tulevaisuuden kannalta tärkeä valinta.

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

Lausunnon valmistelija oli nuorena mukana kouluneuvostoissa. Vaikka niissä politisoituminen vei ylilyönteihin, ne olivat hyvä demokratian koulu monelle vieläkin vaikuttavalle.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,
- tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.

Kannatettavaa.

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

Kannatettavaa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,

- viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,
- jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,
- hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,
- osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.

Myös eri hankkeiden ja suunnitelmien vaikutusten arviointia tulisi kehittää tähän suuntaan.

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

Kannatettavaa.

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

Kannatettavaa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,
- mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.

Kannatettavaa.

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

Kannatettavaa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle
- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.

Kannatettavaa.

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

Kannatettavaa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.**

Kannatettavaa.

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

On tärkeää pitää esillä hyviä esimerkkejä myös siitä, että vaikuttaa voi.

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

Kannatettavaa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,**
- **jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,**
- **digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,**
- **hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.**

Tärkeää on pitää yllä myös jo olemassa olevia hyviä käytäntöjä, esimerkiksi ympäristövaikutusten arviointeja ja riittäviä lausuntoaikoja. Tulisi tunnistaa megahankkeiden ja niiden kiirehtimiseen liittyvät vaarat myös kansalaisten tiedonsaannille, osallistumiselle ja muutoksenhauulle sekä ns. sosiaaliselle toimiluvulle ja paikalliselle hyväksyttävyydelle. Isojen hankkeiden kiirehtimiseen liittyy

myös rakenteellisen korruption vaaroja, joista ei Suomessa ole vielä puhuttu. Hankkeiden hyväksyttävyyteen liittyvään keskusteluun liittyviä kehittämishankkeita tulee kannustaa.

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

Kannatettavaa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

Kannatettavaa.

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

Kannatettavaa.

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

On tärkeää seurata mitä kunnissa tapahtuu ja mikä on hyvinvointialueiden todellinen liikkumavara.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,
- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

Lähidemokratian näkökulma tulee ottaa huomioon myös rakentamisen ja erilaisrten hankkeiden lainsäädäntöä valmisteltaessa. Nyt kansalaisten vaikutusmahdollisuuksia vähennetään mm. alueidenkäyttölaissa ja rakentamislaisissa.

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

Tärkeää olisi kunnissa kannustaa eikä lannistaa aktiivisia kansalaisia ja järjestöjä.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,**
- **asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,**
- **tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,**
- **demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.**

Kannatettavaa.

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

Kannatettavaa.

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

Tämä on tärkeää, koska vaikka Suomi on demokratiapolitiikan kärkeä maailmassa, monet prosessit nakertavat sitä koko ajan.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,**
- **yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.**

Tavoite on tärkeä. Muistettakoon myös, että muutoksenhakuoikeus tukee osallistumisoikeutta - ilman sitä kansalaista tai järjestöä ei useinkaan kuulemisessa oikeasti kuunnella. Näitä muutoksenhakuoikeuden aukkoja tulisi paikata tutkimushankkeenkin avulla, esimerkiksi kuten maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999, mm. katu- ja puistosuunnitelmat), luonnonsuojelulaki (9/2023, mm. kansallinen biodiversiteettisuunnitelma, hoito- ja käyttösuunnitelmat), metsälaki (1093/1996), kalastuslaki (379/2015), vieraslajilaki (1709/2015), ulkoilulaki (606/1973), maastoliikennelaki (1710/1995) ja yksityistielaki (560/2018)

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seuranta ja läpinäkyvyyttä.

Jatkuva kehittäminen on parasta!

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapolittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

Vaikuttavuuden arviointi ja seuranta - ja korjaavat toimenpiteet - ovat tärkeitä kehityksen varmistamiseksi.

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

Kansainvälinen yhteistyö on erittäin kannatettavaa. Maailma tarvitsee esikuvia.

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

Kannatettavaa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

Kannatettavaa.

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinoitua ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seuranta kansallisella tasolla.

Kannatettavaa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,**
- **kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.**

Kannatettavaa. Keskeistä olisi pistää saamelaisasiat vihdoin kuntoon.

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

Ymmärrämme, että katsaus oli rajattava aika suppeaksi. Tilannekuvaan on muutama yleiskommentti lausuntomme alussa.

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

2

Tilannekuva toimii hyvänä taustoituksena periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

2

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

Varsin hyvä ja tiivis kuvaus.

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

Varsin hyvä ja tiivis kuvaus. Suomen työ Århusin sopimuksessa ym. UNECESSä olisi voitu myös mainita.

Veistola Tapani
SLL - Suomen luonnonsuojeluliitto ry, toimeksi saaneena Tapani Veistola,
toiminnanjohtaja